Kunst als vliegwiel voor de stad
Visie beeldende kunst Gemeente Zoetermeer

Waarom een visie beeldende kunst?

Aantrekkelijke stad
Diverse onderzoeken[1] laten zien dat cultuur een doorslaggevende factor kan zijn bij het besluit om naar een stad te gaan of er te blijven. Steden zijn op verschillende manieren gebaat bij een goed cultuuraanbod en een actieve creatieve klasse, zowel bezien vanuit het individu als vanuit de samenleving als geheel. Ook een sterke lokale economie gaat vaak gepaard met een sterk cultureel aanbod en een grote creatieve klasse.

Economisch klimaat en vernieuwing
Het domein 'kunst' is een proeftuin voor creativiteit en innovatie en vormt daarmee een pijler van de kenniseconomie en een steunpilaar bij het oplossen van maatschappelijke vraagstukken. De onderzoekende houding die de kunst aanneemt, brengt vernieuwing met zich mee. Direct en indirect levert dit een onmisbare bijdrage aan de verwerving van kennis en het is een stimulans voor de ontwikkeling van de economie.

Samenleving
Kunst geeft beeldend vorm aan een denkwijze en staat nooit los van de maker. Door je te verdiepen in de artistieke uitingen van een ander, leer je de denkbeelden van die ander beter begrijpen. Door kunst te delen - samen te maken of te bekijken – wordt het collectieve gevoel aangesproken en versterkt. Ook levert kunst een bijdrage aan de kwaliteit van de woonomgeving en daarmee ook aan de trots die bewoners ervaren bij hun stad, wijk of buurt.

Zelfontplooiing en uitdrukking van het individu
Door actieve kunstbeoefening worden mensen uitgedaagd zichzelf te ontplooien. Kunst is op die manier ook een motor voor het genereren van eigen ideeën, het ontdekken van de eigen kracht en de ontwikkeling van zelfvertrouwen. Professionele kunstbeoefenaars en artiesten laten daarbij als inspirator en rolmodel zien wat er allemaal mogelijk is.

Passieve en actieve vrijetijdsbesteding
Veel mensen vinden in kunst op zijn minst een aangename vrijetijdsbesteding. Zowel het bezoeken van exposities, evenementen of andere tijdelijke of permanente kunstuitingen, als het zelf beeldend werken of het verrichten van vrijwilligerswerk in de sector.

---

[1] Waaronder onderzoeken van Richard Florida, Gerard Marlet, Charles Landry et cetera.

De creatieve keten

Om een goede bijdrage aan de aantrekkelijkheid van de stad te leveren, is het belangrijk de beeldende kunstsector goed te organiseren. Hiertoe is het model van de creatieve keten waardevol, waarin de sector wordt gezien als een keten van de schakels Interesseren, Leren, Produceren en Presenteren[2]. Een sterke sector kent verschillende gelijkwaardige schakels die goed in elkaar grijpen. Schakels kunnen elkaar versterken, maar een zwakke schakel tast de kracht van het geheel van de keten aan.

Groei

Zoetermeer groeit komende jaren van 120.000 inwoners naar 150.000 inwoners. Deze schaalsprong dwingt om na te denken over hoe de stad er in de toekomst uit wil zien, ook wat betreft beeldende kunst. Een professionele beeldende kunstsector én een publiek dat dit omarmt, vormen vaak een vliegwiel voor allerlei economische en sociale ontwikkelingen in een stad. De opgave is nu om dit vliegwiel goed draaiend te krijgen.

[2] Creatief bezig zijn moet je **leren**; op de basisschool, het creatief centrum, op een beroepsopleiding of een Kunstacademie. Professioneel ingestelde makers maken daar hun beroep van en gaan kunst of design **produceren**. Vrijwel alle professionele kunst heeft als doel interactie met publiek aan te gaan en vraagt dus om een podium om te **presenteren**. Opgave is vervolgens om daar publiek voor te **interesseren**. Daarmee ontstaat er weer grond voor het produceren van kunst en nieuwe aanwas van creatief talent.

Beeldende kunst in Zoetermeer: stand van zaken

Zoetermeer: jonge stad met geschiedenis

Zoetermeer is een jonge stad, voor een belangrijk deel op de tekentafel ontstaan, met een kleine historische kern. Een parallel zien we in de bevolkingsopbouw: door de groei in de laatste 55 jaar kent de stad veel nieuwkomers, meestal met wortels in de regio, maar er zijn steeds meer Zoetermeerders die hier geboren en getogen zijn.

Zoetermeer ten opzichte van andere steden

Zoetermeer is qua inwonersaantal de derde stad van Zuid-Holland en vervult door de ligging ten opzichte van een aantal kleinere kernen ook een regiofunctie. De omvang van de zogenoemde 'creatieve klasse[3]' is in Zoetermeer bescheiden: waar in de 50 grootste gemeenten gemiddeld 24% van de inwoners deel uitmaakt van de creatieve klasse, is dat in Zoetermeer 19%[4]. Landelijk ligt het aantal banen in de sector op 4,5 %, in Zoetermeer is dat 3,5%.

Permanent zichtbare collectie openbare kunst

Verreweg de meeste kunstwerken bevinden zich in het openbare gebied of bij / in openbare gebouwen. Door de decennia heen heeft de gemeente, in wisselwerking met inwoners en andere betrokkenen, en met aandacht voor de omgeving, een kwalitatief hoogwaardige collectie opgebouwd. De percentageregeling heeft voor circa 175 autonome en geïntegreerde kunstwerken bij openbare gebouwen en in het openbaar gebied gezorgd. De collectie geeft een dwarsdoorsnede van de geschiedenis van kunst in de openbare ruimte.

Voorzieningen en aanbod beeldende kunst

Hieronder brengen we het aanbod in beeld aan de hand van de creatieve keten.

- **Presenteren:** Naast de beeldende kunst in het openbaar gebied is er momenteel op beperkte schaal expositieruimte te vinden. Terra Art Projects bestaat vanaf 2008 als presentatie-instelling met exposities en projecten en organiseert maandelijks wisselende tentoonstellingen, kunstfoyers, en evenementen als Zondag in 't Park. In Ateliers BaZtille vinden geregeld exposities en andere activiteiten plaats gericht op het presenteren van de er werkzame kunstenaars, doch voor een belangrijk deel op uitwisselingen met kunstenaarsgroeperingen en -instanties uit andere steden en landen. Ook in andere ateliers worden soms presentaties of exposities georganiseerd. In Buytenwegh is een miniem wijkmuseum dat plaats biedt aan een kleine presentatie van kunstwerken met vooral lokale amateurkunstenaars. Vanaf 2018 is er een beperkt aantal vierkante meter expositiewand voor uiteenlopende presentaties, waaronder kunst, in het stadhuiscomplex (Forum). Op het gebied van amateurkunst biedt CKC & Partners presentatiemogelijkheden. Tot slot is er de commerciële Galerie Kunstuitleen Zoetermeer.
- **Interesseren**: Er is geen (kennis)instituut dat beeldende kunst voor het voetlicht brengt. Terra vervult wel die rol als het binnen haar kunstinhoudelijke programma valt. Stichting Schatbewakers zet mensen aan het kijken naar en denken over de gebouwde omgeving en

---

3 Hiermee worden beoefenaars van allerlei creatieve beroepen bedoeld; naast beeldend kunstenaars (als schilders, beeldhouwers, grafici) ook toegepaste disciplines (productontwerpers, grafisch vormgevers, illustratoren, (landschap) architecten, modeontwerpers, schrijvers, musici, fotografen, filmers, gamedesigners et cetera.

4 Bron: atlas voor Nederlandse Gemeenten (2011)

vraagt aandacht voor inbedding van beeldende kunst, vormgeving en architectuur. Samenspraak biedt inwoners, ondernemers en andere partijen de gelegenheid betrokken te raken en zich te interesseren voor projecten in de beeldende kunst.

- **Leren**: In Zoetermeer is geen academie of andere HBO-vakopleiding tot professional in de beeldende disciplines. Ook op MBO-niveau zijn er geen opleidingen in een kunstzinnige richting. Het CKC & Partners (Centrum voor Kunst en Cultuur) richt zich op amateurs, met een actief én passief aanbod op het gebied van beeldende kunst. Partners van het CKC en overige aanbieders geven cursussen en workshops in (of vanuit) de eigen werkplaats.
- **Produceren**: In de stad zijn rond de 50 beeldend kunstenaars op een beroepsmatige wijze actief (schatting). Een gedeelte daarvan is aangesloten bij een kunstorganisatie. De gemeentelijke atelierruimte in de Londenstraat en Dorpstraat is beperkt tot tien werkruimtes. In BaZtille werken 23 kunstenaars in 14 ateliers en is er ruimte voor gastkunstenaars uit binnen- en buitenland. Kunstenaarscollectief Stichting Ateliers 1819 telt veertien leden, met allen een individueel atelier in de wijk Rokkeveen. Urban Art Studio vormt daarnaast een broedplaats voor jonge creativiteit en diversiteit. Dit initiatief omvat naast de broedplaatsfunctie ook aspecten die onder de hiervoor genoemde categorieën vallen. . Tot slot zijn in Zoetermeer nog een beeldenmaker (het Q-seum) en een productiebedrijf in keramiek en terrazzo beelden (firma Zuliani) actief.

Zwaktes en kansen: korte blik naar de toekomst

In de Toekomstagenda Cultuur is geconstateerd dat er in Zoetermeer onder andere een beeldende kunstbeleid en een volwaardige voorziening op dit vlak ontbreken. Daarnaast is gesteld dat er geen budget is voor scheppende (professionele) kunst, met uitzondering van een percentageregeling, daar waar vergelijkbare gemeentes dat wel hebben. Niet alle schakels van de creatieve keten in Zoetermeer zijn daarom even sterk. Ook zijn de schakels nog onvoldoende verbonden, wat mede tot uiting komt in de beperkte samenwerking in de sector. Om die reden trekt nieuw creatief talent vaker uit de stad weg dan gewenst en zien academieverlaters uit de regio de stad niet als serieuze vestigingsplaats. Zoetermeer heeft echter wel potentieel, zeker met de schaalsprong in het vooruitzicht. Er is voldoende inhoudelijk en organisatorische vermogen aanwezig om dit potentieel te benutten en de beeldende kunst sector tot bloei te laten komen. Er moet nog gewerkt worden aan de onderlinge samenhang.

Verbreden, verdiepen en verbinden: hoe de creatieve keten te versterken?

Opgave voor de stad

De gemeente Zoetermeer wil bewoners én bezoekers meer in aanraking brengen met beeldende kunst. Daarnaast moet beeldende kunst een sterkere bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van de stad. De gemeente wil hiertoe de creatieve keten versterken. Hoe brengen we deze keten van Presenteren, Interesseren, Leren en Produceren goed op gang? Welke schakels moeten we toevoegen, versterken of beter verbinden, zodat de sector op termijn haar eigen dynamiek krijgt? Aan de hand van de afzonderlijke schakels van de creatieve keten wordt de maatschappelijke opgave voor Zoetermeer hier nader omschreven.

Enquête onder professionele kunstenaars

Uit de enquête die is afgenomen onder professionele kunstenaars in Zoetermeer blijkt dat een groot deel van hen ontevreden is over het aantal en de kwaliteit van de presentatiemogelijkheden. Ook ten aanzien van de informatievoorziening op het gebied van beeldende kunst is men kritisch: een meerderheid noemt dit onbekend (niet) of beperkt. Negen van de tien kunstenaars is van menig dat er kansen zijn om de stad als makersstad te profileren door te voorzien in goede ateliers en werkplaatsen. Daarnaast kan volgens een even grote meerderheid meer draagvlak voor beeldende kunst worden gerealiseerd door meer ruimte te geven aan de culturele ontwikkeling van Zoetermeerders.

Presenteren

De Gemeente Zoetermeer wil dat er in de stad een goed en divers programma beeldende kunst wordt aangeboden, dat mede voortkomt uit samenwerking tussen de verschillende aanbieders. De gemeente wil daartoe zowel verbreding als verdieping van het aanbod stimuleren. Verbreding door ruimte te geven aan aansprekende kunstuitingen voor een breed publiek, zoals Zondag in het Park. Verdieping door ruimte te geven aan vernieuwende kunstvormen waarmee verschillende niches bediend kunnen worden (denk aan jongeren, geoefende kijkers, professionals en experts). Een manier om dit te bereiken is bijvoorbeeld het stimuleren van onderzoek en experiment en van samenwerking met andere kunstenaars uit Nederland of daarbuiten.

Het is van groot belang dat dit aanbod goed zichtbaar en bereikbaar is en dat eventuele drempels voor kunstbeleving zoveel als mogelijk worden weggenomen. Dit kan door het betrekken van inwoners bij projecten en het geven van tekst en uitleg over hetgeen gemaakt wordt of te zien is. Hierdoor wordt de betekenis meer ontsloten en kan de waarde van beeldende kunst tot zijn recht komen.

Interesseren

Het uitdragen van de Zoetermeerse beeldende kunst wordt een belangrijke opgave. Om inwoners en bezoekers van buiten de stad te interesseren in het aanbod moet het niet alleen interessant zijn, maar ook interessant worden gebracht. Voor inwoners van de stad moet het bestaande aanbod eerst goed zichtbaar worden gemaakt en worden verduidelijkt. Het vertellen

Panelonderzoek onder inwoners

Het panelonderzoek dat is gehouden onder inwoners van Zoetermeer gaf aan dat bijna twee derde van de respondenten geïnteresseerd is in beeldende kunst en dat 60% van de respondenten de afgelopen tijd een expositie in of buiten Zoetermeer bezocht. Ruim 50% vindt het belangrijk dat er kunst in de openbare ruimte / openbare gebouwen aanwezig is en 60% is van mening dat beeldende kunst bijdraagt aan de aantrekkelijkheid van Zoetermeer. 70% van de respondenten is van mening dat een goede informatievoorziening bijdraagt aan een beter begrip van kunst. Als ontbrekend in Zoetermeer wordt opvallend vaak een museum of galerie genoemd én betere informatievoorziening.

van het achterliggende verhaal, het verbinden van de kunstwerken met de stad en het communiceren van een heldere en wervende boodschap moet er voor zorgen dat bewoners nieuwsgierig worden. Ook deelname aan samenspraaktrajecten op het vlak van beeldende kunst zal bijdragen aan de nieuwsgierigheid en het begrip.

Maar ook publiek van buiten de stad moet te weten komen wat Zoetermeer te bieden heeft. Dat kan door daar met trots over te communiceren, het verhaal achter de kunst te vertellen én het verbrede en verdiepte aanbod uit te dragen. Met een uitnodigend programma kan publiek geïnformeerd en – letterlijk en figuurlijk – meegenomen worden. De inwoners van Zoetermeer kunnen zich op deze manier meer eigenaar voelen van de beeldende kunst in de stad.

Leren

Het leren binnen de creatieve keten vindt plaats op verschillende manieren en niveaus. Het is cruciaal om ruimte te geven aan de culturele ontplooiing van bewoners, op verschillende leeftijden en ontwikkelingsniveaus. Dit levert een rijper en rijker kunstbegrip op. Onder andere een sterk aanbod van kunsteducatie voor jongeren en volwassenen kan hieraan bijdragen.

Voor professionele kunstenaars, zowel startend als ervaren, is het ook van belang om te blijven leren. Om nieuwe artistieke productie op gang te brengen, om de zakelijke kant van het kunstenaarschap te ontwikkelen of om een groter publiek te bereiken. Dit leren bestaat uit het bevorderen van contact en uitwisseling tussen talent en professional. Daarom moet er nadrukkelijk aandacht zijn voor het verbinden van starters aan meer ervaren professionals in de sector. Dit kan bijvoorbeeld via netwerkborrels, lezingen of samenwerking maar ook met langdurig gedeelde werkplaatsen, uitwisselingen, artist-in-residences.

Rondetafelgesprek culturele instellingen

In het rondetafelgesprek met culturele instellingen uit Zoetermeer werd benadrukt dat de verdere uitwerking en concretisering van de visie een belangrijk aandachtspunt is en dat de sector dit in gezamenlijkheid en in samenwerking met de gemeente op zich moet nemen. Met een sterke en onderscheidende 'stip op de horizon' kan Zoetermeer daadwerkelijk aantrekkelijk worden voor bezoekers. Daarnaast werd aangegeven dat de afbakening van het onderwerp beeldende kunst niet in lijn is met de manier van werken in de sector; er komt meer en meer aandacht voor cross-overs tussen verschillende disciplines.

Produceren

De aantrekkelijkheid van Zoetermeer als makersstad kan worden versterkt door goede productievoorzieningen zoals ateliers of werkplaatsen te bieden. Hiermee kunnen niet alleen talenten behouden, maar ook nieuwe kunstenaars aangetrokken worden. Kenmerkend voor een jonge stad als Zoetermeer is echter dat er nauwelijks restruimte is, waardoor er weinig broedplaatsen zijn waar jongere generaties vrij spel hebben.

Het atelier of de werkplaats is de plek waar vernieuwing start en waar aangeleerde vakkennis en creativiteit verder wordt ontwikkeld. Door van andere creatieve makers te leren, verbreden kunstenaars hun palet aan stijlen, media en middelen. Dat geeft impulsen aan de artistieke productie, zowel aan de verschijningsvorm als aan de inhoudelijke boodschap. Kunstenaars moet de ruimte geboden worden om te experimenteren en te leren de juiste vragen te stellen, niet zozeer om een antwoord te vinden. Dat leidt tot de breed in te zetten innovatie waar Zoetermeer naar op zoek is. Het atelier krijgt zo een rol als laboratorium.

Stappen op weg naar uitvoering van de visie

Samenspraak bij kunstprojecten

Sinds 2015 worden projecten beeldende kunst in de openbare ruimte en in openbare gebouwen vanuit de percentageregeling in samenspraak met inwoners en ondernemers opgezet en uitgevoerd. Doel van de samenspraak is afstemming over initiatieven en plannen, op zo'n wijze dat er tijdig en ruim gelegenheid wordt gegeven mee te denken en te beslissen. Duidelijkheid en transparantie zijn hierbij kernbegrippen. Het gewenste effect van samenspraak bij beeldende kunst is bij betrokkenen (meer) draagvlak te creëren voor de kunstwerken die in de openbare ruimte van de stad worden gerealiseerd.

Presentatieplek beeldende kunst

Op basis van de integrale afweging beeldende kunst heeft de gemeenteraad van Zoetermeer besloten om een permanente vestiging voor Terra Art Projects te realiseren, die dienst doet als presentatieplek met project- en expositieruimtes, werkplaatsen en kantoorruimte. Terra biedt daar podium aan kunst en kunstenaars en stelt zich daarbij op als intermediair tussen kunstenaar, kunstwerk en publiek. Planvorming hiertoe wordt binnenkort afgerond en naar verwachting zal de nieuwe accommodatie in 2019 openen.

Broedplaats Ateliers BaZtille

Broedplaats BaZtille is erop gericht om ruimte te bieden voor experiment, kunstprojecten, gastkunstenaars en bovendien met een mix aan disciplines, zoals bijvoorbeeld muziek, theater, literatuur en film. De accommodatie is in februari 2018 om niet overgedragen aan de Stichting Atelierbeheer Zoetermeer (SAZ), die zo op eigen kracht verder gaat met de exploitatie.

Atelierbeleid

Momenteel ontbreekt het aan een goed op de lokale behoefte afgestemd atelierbeleid. Om dit op te kunnen stellen is derhalve een goed zicht op deze behoeftes noodzakelijk. Dit zal onderzocht moeten worden voordat er een beleid kan worden geformuleerd.

Verbreden, verdiepen, verbinden

Een positieve grondhouding ten opzichte van wat professionele kunst te bieden heeft, kan van jongs af aan worden aangeleerd. Door waar mogelijk verbindingen aan te gaan met onderwijs, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven raakt kunst beter ingebed in de samenleving. Zo raakt kunst verbonden met dagelijks leven en het dagelijks leven met kunst.

Opdracht voor de sector

Deze visie beeldende kunst geeft de kaders waarbinnen de gemeente Zoetermeer de komende jaren haar beleid en strategie op het gebied van beeldende kunst uitwerkt en concretiseert. Dit kan en wil de gemeente niet alleen doen. Voor de formulering van een concrete en passende ambitie voor de sector beeldende kunst in Zoetermeer wordt met name naar de betrokken instellingen gekeken. Zij worden in staat geacht om op basis van hun kennis van en ervaringen in de sector een goede 'stip op de horizon' te formuleren en dit te vertalen naar concrete programma's. De gemeente zal deze programma's binnen de kaders van deze visie en binnen de mogelijkheden ondersteunen.

Samenvatting

Hoofdlijnen van deze Visie beeldende kunst

Kunst geeft impulsen aan het economisch klimaat, maatschappelijke binding, individuele ontplooiing en vrijetijdsbesteding. Die impulsen zorgen voor grotere aantrekkingskracht van Zoetermeer voor nieuwe en huidige inwoners, startende kunstenaars en daarmee voor de vestiging van bedrijven en opleidingen. Met een bloeiende kunstsector als vliegwiel en een daarmee samenhangende creatieve bedrijvigheid kan Zoetermeer haar positie op alle vier de terreinen verstevigen.

Beeldende kunst is nauw verweven met de ontstaansgeschiedenis van Zoetermeer. Zo is de ontwikkeling van kunstwerken in de openbare ruimte altijd gelijk opgegaan met de ontwikkeling van de stad. Hierdoor heeft Zoetermeer een grote collectie beelden in de openbare ruimte. De gemeente wil deze onderscheidende en groeiende collectie meer onder de aandacht brengen van haar inwoners én bezoekers van buiten de stad. Daarnaast wil de gemeente aantrekkelijk zijn en blijven voor inwoners, bedrijven, instellingen en bezoekers onder andere door het overige beeldende kunstaanbod op een goed peil te brengen. De schaalsprong waar Zoetermeer voor staat, is een goede motivatie om aandacht te schenken aan de ontwikkeling van de beeldende kunstsector.

In deze visie, die mede is opgesteld op basis van de Toekomstagenda Cultuur en de Integrale afweging Beeldende Kunst, beschrijven we de ambitie van de gemeente op het gebied van beeldende kunst en hoe we deze willen verwezenlijken. We zien de sector als een creatieve keten van de schakels Presenteren, Interesseren, Leren en Produceren en zetten de komende jaren in op het versterken van deze keten.

Hiertoe zien we de volgende opgaven voor ons:

- Het verbreden en verdiepen van het lokale aanbod aan beeldende kunst, onder andere door samenwerking tussen de verschillende organisaties te versterken.
- Het met trots uitdragen van het aanbod aan beeldende kunst in de stad, richting de eigen inwoners en richting potentiële bezoekers van buiten de stad.
- Het bieden van mogelijkheden voor inwoners om zich cultureel te ontplooien, onder andere via een sterk aanbod van kunsteducatie, en daardoor meer begrip voor en binding met het kunstaanbod te krijgen.
- Ondersteunen van professionele beeldend kunstenaars in de ontwikkeling van hun beroepspraktijk.
- Voorzien in voldoende passende ateliers en werkplaatsen voor startende en ervaren kunstenaars.

Om deze opgaven te realiseren wil de gemeente de creatieve keten versterken en samenhang aanbrengen tussen de verschillende schakels: interesseren - leren – produceren - presenteren. Hiertoe zijn reeds enkele trajecten gestart, waaronder de ontwikkeling van een nieuwe presentatieplek en de samenspraak met inwoners en ondernemers over beeldende kunst.